

УДК 338.49:379.85 (476.8)

DOI: 10.33730/2310-4678.4.2020.226624

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Л.І. Сахарнацька**кандидат економічних наук****ДВНЗ «Ужгородський національний університет»****(Україна, м. Ужгород)****e-mail: ostapchik81@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5863-4917**

Розкрито особливості сільського туризму та визначено чинники, що стримують його розвиток в Україні. Проаналізовано потенціал, проблеми та перспективи розвитку сільського туристично-рекреаційного комплексу з погляду його впливу на сталий розвиток села, шляхом проведення SWOT-аналізу виявлено основні сильні та слабкі сторони, можливості та загрози розвитку туристично-рекреаційного комплексу в Україні. Окреслено проблеми вітчизняного агротуризму, вирішення яких покращить рівень економічного та соціального життя сільського населення, що сприятиме зростанню потенціалу розвитку туристично-рекреаційного комплексу сільських територій в Україні.

Доведено, що туристично-рекреаційна галузь на сьогодні є однією з пріоритетних та екологічно сприятливих для формування високоякісної економіки держав. Сільський туризм як один з компонентів туризму відіграє важливу роль у формуванні ефективного та регіонального розвитку і, як результат, національного розвитку та диверсифікації національної економіки шляхом відповідного, структурного та систематичного планування, виявлення переваг та обмежень сільського туристично-рекреаційного комплексу.

Ключові слова: сільська місцевість, розвиток сільських територій, туристично-рекреаційні ресурси, сільський зелений туризм, агротуризм, SWOT-аналіз.

ВСТУП

На теренах нашої держави відбуваються зміни адміністративно-територіального устрою та процеси децентралізації влади — явища, які передбачають розширення місцевих повноважень та залучення значних локальних ресурсів на розвиток саме сільських територій. Зважаючи на це, надзвичайно важливим є пошук шляхів, що допоможуть розбудувати ефективну місцеву економічну політику, підвищать рівень життя населення та сприятимуть збереженню природних та історико-культурних ресурсів сільських територіальних громад. Туристично-рекреаційний комплекс відіграє важливу роль у вирішенні економічних та соціо-екологічних питань, сприяє поліпшенню трудової активності, покращенню якості життя сільських жителів та сільських територій шляхом залучення сільського населення до ведення підприємницької діяльності у сферах туризму, розвитку малого бізнесу та розбудови господарського комплексу у сільських населених пунктах.

Активний відпочинок (рекреація) являє собою складне соціально-економічне явище. Як елемент соціальної сфери рекреація сприяє не лише збереженню здоров'я і робочої здібності, але й задоволенню культурно-освітніх потреб населення, тому потреба в рекреаційних послугах є комплексною і включає в себе сукупність приватних потреб (фізичних, духовних, інтелектуальних, емоційних, соціальних) [1].

Україна характеризується тим, що за своїми земельними і трудовими ресурсами та часткою аграрного сектору у внутрішньому валовому продукті в усі часи вважалася землеробською країною, що дає всі підстави вважати селянство рушійною силою суспільних перетворень, прошарком суспільства, який виражає найважливіші інтереси та є носієм української ідентичності, культури, державності та духовності, що неодноразово спостерігалось в історії України. На всіх етапах свого існування село здійснювало функцію охорони й передавання традицій з покоління в покоління. За умови ефективного використання природного, економічного та рекреаційного потенціалу сільських територій можна забезпечити розвиток, покращити рівень та якість життя сільського населення. Головним завданням для підвищення туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій є забезпечення його розвитку в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів.

Метою статті є визначення потенціалу розвитку рекреаційно-територіального комплексу сільських територій в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Методологічні та теоретичні основи туристично-рекреаційного комплексу висвітлено у працях таких авторів, як Гловацька В., Забуранна Л., Костриця М., Крат О., Мельниченко, О., Рапотр В. та ін. Проте існує багато питань щодо потенціалу розвитку туристично-рекреаційного комплексу сільських територій, які досі розкриті не повною мірою.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для дослідження потенціалу розвитку туристично-рекреаційного комплексу сільських територій було використано низку методів: логічного узагальнення, порівняння та графічний метод. Методологічною базою виступає системний аналіз та синтез.

Основою даного дослідження є використання методу SWOT-аналізу, який має на меті пояснення поточних обмежень та майбутніх можливостей сільського туристично-рекреаційного комплексу в Україні. SWOT означає сильні, слабкі сторони, можливості та загрози.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сільський туризм на початку ХХІ ст. — один із найперспективніших видів відпочинку у Карпатському, Поліському, Подільському, Наддніпрянському регіонах. Для сільських мешканців України цей вид туризму є найкращим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім того, діяльність сільських громад з організації агрорекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель та благоустрій сільської місцевості, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій [2].

Для більшого розуміння теми дослідження доцільно розглянути широке коло різновидів туризму — культурний та пізнавальний, оздоровчий та спортивний, екологічний та навчальний, сільський та агротуризм (у сільських місцевостях), зелений (на ландшафтних територіях) та ін. Основні види сільського туризму — екологічний туризм та агротуризм. Синонімами поняття «екотуризм» є зелений та природничий туризм. Від традиційного туризму екотуризм відрізняється такими ознаками [3]:

- перевага природних, а не культурних об'єктів туризму;
- стійке природокористування;
- менша ресурсоемність;

- особиста участь у соціально-економічному розвитку території;
- екологічна освіта туристів.

Сільський туризм — це відпочинковий туризм, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами.

Агротуризм — це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання.

Агротуризм може виявлятися у різних формах, але завжди включає найм сільського помешкання:

- найм помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах господарства;
- розміщення на нічліг з самообслуговуванням на землях, що належать до господарства, наприклад, у кемпінгах та наметах.

Екологічний туризм — це пізнавальний і відпочинковий вид туризму, зосереджений на природних (малозмінених людиною) територіях, який передбачає заняття різними формами активної рекреації у природних ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому середовищу [3].

Відповідно до Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., основними стратегічними цілями розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку України на період до 2026 р. є [4]:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;
- забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій;
- системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми етапного вдосконалення матеріально-технічної

бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення;

- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності;

- забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у сфері туризму і розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів;

- організація системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів.

Також варто зазначити, що в жовтні 2020 р. уряд схвалив Державну програму розвитку регіону Українських Карпат на 2020–2022 рр. Метою Програми є визначення пріоритетних напрямів розвитку гірських територій, створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій Українських Карпат, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає. Виконання завдань та заходів Програми дасть можливість забезпечити вирівнювання існуючих диспропорцій у соціально-економічному розвитку гірських територій Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської й Чернівецької обл. Досягти конкурентоспроможності гірських територій планується шляхом започаткування нових виробництв, збільшення кількості робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення. Крім того, передбачено підвищення транспортної та інформаційної доступності на гірських територіях. Також очікується активізація туристичного потенціалу Карпатського регіону та культурної спадщини і міжрегіонального та транскордонного співробітництва, спрямованого на розвиток гірських територій [5].

Активність міжнародного туризму, за даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), знизилася на 70% за перші вісім місяців 2020 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року на тлі глобальних обмежень на поїздки, включаючи повне закриття багатьох кордонів, щоб стримати пандемію COVID-19. Ці негативні явища, своєю чергою, стимулюють

до розвитку внутрішнього туризму. У зв'язку з обмеженнями перетину кордону багато міських жителів замість пошуку закордонних курортів, почали подорожувати та досліджувати різні куточки України, тим самим відбувся поштовх у розвитку туристично-рекреаційного комплексу сільських територій. Адже саме сільській місцевості притаманні такі привабливі для туристів умови як: сприятливий клімат; природні ресурси (гори, ріки, лимани, моря, приваблива флора та фауна); історична спадщина, традиції та побут, ландшафти, екологічно чисті продукти та багато іншого. Тому сільські територіальні громади зі значними природними та історико-культурними ресурсами беруть курс на розвиток саме рекреаційно-туристичного комплексу для побудови стійкої економіки на селі.

Вагомим чинником у розвитку українського агротуристичного ринку є те, що він будується децентралізовано — практично без участі центральних структур. Це дає змогу розвивати такий вид бізнесу, враховуючи потреби та проблеми самого сільського населення [6].

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в усіх регіонах України зумовлена такими обставинами [3]:

- 1) розвиток сільського зеленого туризму стимулює мале підприємництво, важливе для оздоровлення економіки аграрних районів країни;

- 2) регіони України мають малоосвоєний рекреаційний потенціал, що потребує пошуку альтернативних та ефективних стимулів для його раціонального використання у відпочинково-туристичних цілях;

- 3) створення та розвиток агрорекреаційного сервісу вирішує низку напружених соціальних проблем багатьох регіонів, зокрема, масового безробіття, закордонного заробітчанства, складного соціального клімату тощо;

- 4) збережена етнокультурна самобутність історичних країв нашої держави виступає ексклюзивною, міжнародно-туристичною, конкурентною перевагою, що дозволить Україні бути серед основних осередків розвитку сільського туризму в Європі.

Туристично-рекреаційний комплекс сільських територій в Україні тільки набирає обертів, основними осередками розвитку даного комплексу є території, зі значним ресурсним потенціалом, сприятливими природними умовами, історико-культурною спадщиною та розвинутою інфраструктурою, — це Карпатський та Західно-Причорноморський регіони, Полісся та Слобожанщина.

Розвиток сільського зеленого туризму змусить сільські громади приділяти більше уваги благоустрою сіл, реформуванню тран-

SWOT-аналіз розвитку туристично-рекреаційного комплексу в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
• Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року • Державна програма розвитку регіону Українських Карпат на 2020–2022 рр. • Природні та історико-культурні ресурси • Екологічно чисте та незабруднене навколишнє середовище • Самобутні та специфічні форми господарювання та побуту • Гостинність сільських жителів • Природна різноманітність та привабливі ландшафти • Значна кількість садіб • Зацікавленість міських жителів в етно-культурному та екологічному збагаченні • Гастрономічна різноманітність	• Труднощі з моніторингом та збором інформації • Відсутність ефективного маркетингу сільського туризму на внутрішніх та міжнародних ринках • Обмежена кількість садіб, придатних для обслуговування туристів • Складність у спілкуванні сільського населення з іноземними туристами (незнання мови) • Слабка інфраструктура
Можливості	Загрози
• Створення якісного сільського рекреаційно-туристичного бренду • Збереження природних та історико-культурних ресурсів сільських територій • Збільшення робочих місць та покращення якості життя сільського населення • Розвиток сільських ОТГ та залучення сільських жителів у розбудові громад • Надходження інвестицій • Підвищення рівня туристичної привабливості	• Погіршення екологічної ситуації, втрата унікальної флори та фауни внаслідок нераціонального використання природних ресурсів • Нестабільна політична та економічна ситуація в державі • Втрата потенційних туристів, що зумовлена низькою якістю сфери обслуговування в сільській місцевості • Недосконала нормативно-правова база у сфері сільського туризму • Занедбання історико-культурних ресурсів

спортної інфраструктури, відновленню роботи місцевих закладів культури, забезпеченню екологічної чистоти довкілля і вирішенню нагальних соціально-економічних проблем села за рахунок додаткових надходжень до бюджетів місцевих органів влади [2]. Однак сільському туризму в Україні притаманні низка як позитивних, так і негативних особливостей, які потребують детального аналізу із метою побудови дієвої стратегії розвитку цієї галузі місцевої (сільської) економіки (табл.).

Аналізуючи виділені в SWOT-аналізі чинники (екологічні, економічні та соціальні) можна стверджувати, що потенціал для розвитку туристично-рекреаційного комплексу значний. Спостерігається переважання сильних сторін та можливостей над слабкими. Проте є досить високою загроза вразливості для сільських районів, яка проявляється через нестабільність в державі, недосконалість нормативно-правової бази, що вимагає перегляду та представлення відповідної політики з метою збільшення

сильних сторін, мінімізації слабких сторін і загроз, а також застосування відносних переваг та можливостей. Вагомим поштовхом для усунення загроз і слабких сторін розвитку сільських територій та туризму у них є залучення громадськості до розробок та впровадження проєктів, до оздоблення й устаткування різноманітних спортивно-рекреаційних споруд і збагачення ландшафтів сільських територій. Це, своєю чергою, задовільнить потреби у додаткових робочих місцях та підвищить екологічну та соціальну свідомість населення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, Україна має значний потенціал для розвитку туристично-рекреаційного комплексу сільських територій. Проте, ресурси сільських територій не використовуються достатньою мірою, тим самим гальмуючи економічний та соціальний розвиток даних територій. Також негативний вплив на розвиток туристично-рекреаційного комплексу має нестабільна ситуація на сході та півдні України.

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу сільських територій стимулює населення до збереження та відтворення ресурсів, як природних, так і створених людиною, шляхом тіснішої співпраці між різними суб'єктами господарювання та надання більшої кількості повноважень «на місця», що, своєю чергою, стимулюватиме організацію різноманітних форм туристично-рекреаційної діяльності, розроблення стратегій розвитку туристично-рекреаційної сфери в окремих

сільських об'єднаних територіальних громадах.

Інтегративні зв'язки між рекреацією, туризмом та місцевою економікою мають значний потенціал для покращення інфраструктури, збереження природних ресурсів, збільшення доходів та зайнятості сільського населення.

Потенціал розвитку сільського туристично-рекреаційного комплексу залежать також від належної підтримки на державному, регіональному та місцевому рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галуза С.Г. Особенности регионального развития в Украине. *Вісник економічної науки в Україні*. 2009. № 4. С. 127–135.
2. Мельниченко О.Б. Стан і перспективи розвитку сільського туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 1. С. 5.
3. Латинін, М.А., Примоленна, Л.М. Державне регулювання розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Державне будівництво*. 2012. № 1.
4. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>.
5. Про затвердження Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2020-2022 роки. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2019-%D0%B-F#Text>.
6. Нецадим, Л. Розвиток зеленого туризму як фактора покращення соціальної сфери Черкаського регіону. *Журнал європейської економіки*. 2015. № 4. С. 400–407.

DEVELOPMENT POTENTIAL OF THE TOURISM AND RECREATIONAL COMPLEX OF RURAL AREAS

Sakharnatska L.

PhD in Economics

Uzhhorod National University

(Ukraine, Uzhhorod)

e-mail: ostapchik81@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-5863-4917

The Recreation and tourism industry today is one of the priority and conducive to the formation of a high-quality national economy. Rural tourism as one of the components of tourism plays an important role in shaping effective and regional development and, as a result, national development and diversification of the national economy through appropriate, structural, and systematic planning, identifying the benefits and limitations of rural recreation and tourism.

The peculiarities of rural tourism are revealed and the factors hindering its development in Ukraine are determined. Analyzed potential problems and prospects of development of rural tourism and recreation complex in terms of its impact on sustainable rural development. The problems of domestic agro-tourism are outlined, the solution of which will improve the level of the economic and social life of the rural population, which will contribute to the growth of the potential for the development of the tourist and recreational complex of rural areas in Ukraine.

Keywords: rural area, development of rural territories, tourist and recreational resources, rural green tourism, agro-tourism, SWOT-analysis.

REFERENCES

1. Galuza, S.G. (2009). Osobennosti regional'nogo razvitija v Ukraine [Features of regional development in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky v Ukraini — Bulletin of Economic Science in Ukraine*, 4, 127–135 [in Russian].
2. Melnychenko, O.B. (2011). Stan i perspektyvy rozvytku silskoho turyzmu v Ukraini [State and prospects of rural tourism development in Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. — Economics. Management. Innovations*, 1, 5 [in Ukrainian].
3. Latynin, M. A., Prymolenna, L.M. (2012). Derzhavne rehuliuвання rozvytku silskoho zelenoho turyzmu v Ukraini [State regulation of rural green tourism development in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo — State building*, 1 [in Ukrainian].

4. Strategiya rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 r. [Tourism and Resort Development Strategy for the Period up to 2026]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy rozvytku rehionu ukrainskykh Karpat na 2020-2022 roky [State Programme for Development of Ukrainian Carpathian Region for 2020-2022]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Neshchadym, L. (2015). Rozvytok zelenoho turyzmu yak faktora pokrashchennia sotsialnoi sfery cherkaskoho rehionu [Development of green tourism as a factor in improving the social sphere of the Cherkasy region]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky — Journal of the European Economy*, 4, 400–407.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Сахарнацька Людмила Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, Україна; e-mail: ostapchik81@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5863-4917).

Новини Новини

Новини • Новини • Новини

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України спільно з Державним агентством лісових ресурсів України та благодійною організацією «Озеленення України» розпочали спільний проект із озеленення України. Це — екологічна акція, яка об'єднує владу, бізнес, навчальні та наукові установи та громадськість заради відновлення екосистеми країни. Спільна мета проекту — висадити 1 000 000 дерев за 24 години по всій Україні.